

PETROVICS ELEK ÉS A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ÚJJÁSZÜLETÉSE.

Irta : *Lyka Károly.*

A SZÉPMŰVÉSZETI Múzeum nemcsak képek és szoborművek gyűjteménye, hanem egyúttal tükörképe egy férfiúnak, aki újjáteremtette és európai jelentőségűvé alakította hazánk e legnagyobb-szabású művészeti kincstárát. Emléke Petrovics Elek kitartásának, erélyének, magasszintű művészeti szemléletének, tudásának és szeretetének.

Amikor két évtizeddel ezelőtt, a világháború kitörésének esztendejében átvette a Szépművészeti Múzeum igazgatását, talált egy fényes, de rossz beosztású palotát és ebben rendszertelenül szerzett festményeket, kéziratokat, néhány szobrot. Talált hiányokat: egész művészeti korszakokat, fontos korstílusokat, főképp a magyar és külföldi újabb művészet jellemző képviselőit hiába kerestük ott. Elődje derék úriember, de csupán politikus volt, aki nem értett a művészethez, még kevésbé a művészettörténethez. Amit egy állami, úgynevezett művásárló bizottság találomra s nagyobbára protektorok nyomása alatt összevásárolt, azt hűségeen kiakasztotta a Múzeum falaira. A művásárló bizottság politikusokból, közéleti szereplőkből, egy-két művészből állott, ezeknek sem művészettörténeti tudásuk, sem fogalmuk nem volt arról, hogy egy ilyen múzeumnak mi lehet a rendeltetése. A legjobb esetben aféle művészeti kirakatnak nézték, mint amilyen igen sok műtárlat. Arra senki sem eszmélt, hogy ez egyúttal tudományos laboratórium, sőt nagyobb részében az és az anyagnak csupán egy bizonyos, rendszeresen összeválogatott része alkalmas arra, hogy a közönségnek nevelő és gyönyörködtető esztétikai tápláléka legyen. Jóval korábban ugyan akadt egy kiváló művészeti érzékű férfiú, Pulszky Károly (aki szobrot érdemelne a múzeumban), ez nagyértékű beszerzésekkel gazdagította a régi gyűjteményt, de őt hozzá nem értő, ám annál erősebb hangú politikusok a halálba kergették. Pulszky utóda alatt ilyen botrányról nem lehetett szó: a múzeum csöndesen aludt.

Ilyen dolgok előzték meg Petrovics igazgatói működését. De megelőzte még valami: alig hogy a kinevezés híre elterjedt, a bizalmatlanság légkörét találta maga körül. Ezt könnyű volt mesterségesen szítani, mert hisz néhány beavatott szakemberen kívül alig tudta valaki, milyen elmélyedéssel foglalkozott már előzően is az új igazgató a művészettörténet és esztétika problémáival.

Azonban még ezután kezdődött az igazi via crucis. Alighogy hivatalát átvette, kitért a világháború. Megszűnt tehát minden békés munka lehetősége. Utána fogytán fogyott a múzeum dotációja. Jött a forradalom, a kommün, kétségbeejtő nehézségek közt kellett megvédeni a még meglevő anyagot, gyarapítására, módszeres elrendezésre vajjon ki gondolhatott volna? Aztán jött a korona elértéktelenedése, a hét sovány esztendő, amely azonban messze túlszárnyalta a bibliai számot. Pénz nélkül, elégséges munka-

erők nélkül egy koldusbotra juttatott országban tessék igazi múzeumot csinálni olyan gyűjteményből, amelyet nem egy vezető gondolat, hanem inkább a véletlen keze hordott össze.

Az új igazgató mégis véghezvitte ezt a sok lehetetlenséget. Persze rááldozta életét, erélyét, szeretetét, nagy tudását. A régi gyűjteményből nemzeti jelentőségű és nemzetközi értékű múzeum lett.

Petrovics az érdeklődés, majd csakhamar a szeretet tárgyává tudta tenni múzeumát azoknak körében, akiket igazi érdeklődés fűzött a művészetekhez. Ez új dolog volt, velük új erőket állított a magasrendű cél szolgálatába. A nagyközönség csakhamar észrevette, hogy a múzeum rohamosan gyarapodik. Egyre-másra jöttek a legszebb Munkácsyak, Paál Lászlók, a Székely Bertalanok, Lotzok, a nagybányaiak. Jöttek a nagy francia klasszikusok és impresszionisták, Goyák, Grecok, nagyértékű olaszok. És épp olyan mértékben tűnedeztek el a régi kiállítások egykor vásárolt pillanatnyi értékű szenzációi. Egyszerre egy új szobortár is keletkezett, mintha most ásták volna ki a földből. És így tovább. A múzeum arculata tökéletesen megváltozott: most lett csak igazi múzeummá. Mindez Petrovics legszemélyesebb műve. A gyűjtők egyre-másra küldték ajándékaikat, sőt társasággá tömörülve közös erővel szereztek meg egy-egy drágább művet. A szervezésnek ezt a munkáját Petrovics végezte. Természetes, hogy ilyen tervet nálánál kisebb ember is össze tudna kovácsolni, de mire menne vele, ha hiányzanék a leghatalmasabb motor: a bizalom és hit. Művészeti gyűjtőink és a művészetek többi derék barátja tudták, kívül van dolguk, ismerték Petrovics nagy művészettörténeti tudását és finomra csiszolt esztétikai érzékét: valóban hittel és bizalommal siettek magasrendű céljainak támogatására. Erős hit nélkül nincs művészet, de kiderült, hogy e nélkül a művészet tudományos feldolgozása, sőt mi több, a mecénásság is lehetetlen. Hogy ennél a pontnál műbarátaink igazában kinek adták vagyont érő ajándékaikat, a múzeumnak-e vagy annak, aki bennük ezt a hitet és bizalmat személyi tulajdonságaival keltette, vitás kérdés lehet.

Igy történt, hogy éppen a legnehezebb időkben gyarapította Petrovics az ő intézetét a legkiadósabban, akkor, amikor az állam annyi pénzt sem tudott erre a célra adni, hogy a múzeum könyvtára előfizethessen olyan külföldi művészeti folyóiratokra, amelyek az anyag tudományos feldolgozása szempontjából nélkülözhetetlenek. És gyarapította olyan művészeti alkotásokkal, amelyek a ferenczjzsefi korszakban is csak nehezen lettek volna beszerezhetőek. A gazdagon sokasodó anyag most már nem volt szervesen elhelyezhető a nagy palotában: Petrovics helyes kritikával áthelyezett egy sor inkább történeti vonatkozású, semmint művészeti jelentőségű képet a Történelmi Képcsarnokba, ezenkívül azonban az Andrássy-úti régi Múcsarnok emeletét megszervezve, ott megalapította az Új Magyar Képtárt. Ebbe kerültek mindazok a magyar művek, amelyek művészetünk legfontosabb stílusváltozása óta keletkeztek, ami nagyjából egybeesik a milleniummal. Művészettörténetileg helyes és szerves cezúra, az elkülönítés révén az új Képtár az alakulás kerek és zárt képét mutatja. Itt jóformán mindent újonnan kellett beszerezni, hiszen például újabb klasszikusaink egyik legfontosabbikát, Ferenczy Károlyt, odáig a múzeumban még töredékesen sem lehetett megismerni.

Mialatt ezt a képtárt megalapította, hozzáfogott az anyaintézetben levő anyag helyes elrendezéséhez. A laikus alig tudja elképzelni, mily nehéz

s mekkora gondot igénylő munka egy ilyen program végrehajtása. — A hosszú és gondos munka kitűnően sikerült: a régi toldott-foldott képtárra alig lehet ráismerni. Egész erélyét rápazarolta s mikor legutóbb egy átmeneti jellegű betegség ágyba kényszerítette, még betegágyából is szakadatlanul irányította a munkát, amelyet végül be is fejezhetett.

Mindezzel feladatainak csak egyik részét oldotta meg. Hátra volna még az anyag módszeres tudományos földolgozása, enélkül egy múzeum alig tér el egy magángyűjteménytől. Petrovics értett hozzá, hogy valóban tudományos laboratóriummá is tegye intézetét. Kiváló specialistákkal nyomról-nyomra kezdte feldolgoztatni az anyagot s hogy ez a szakkörök számára is bő tanulságokkal szolgálhasson, rendszeresen megjelenő, gazdag tartalmú évkönyvekben adta ki a tudományos földolgozás eddig elért eredményeit. Így teremtette meg a kapcsolatot a magyar és a nemzetközi művészettörténet közt. A régi, félig-meddig provinciális jellegű múzeumot belevitte a nemzetközi művészettudomány érdeklődési körébe. Maga is résztvett, nemcsak mint az évkönyvek szerkesztője, hanem mint művészeti író és kutató is ebben a munkában, példa rá az a kitűnő tanulmány, amely a régi művészet köréből Altdorferről, az újabb mesterek köréből Ferenczy Károlyról írt. Különösen ez az utóbbi tanulmány tűnik ki ritka szépségekkel: Petrovicsban nemcsak a tudóst, hanem a toll kiváló mesterét is ismerte meg a közönség. Alig egy-két újabb essay-írónk állítható melléje.

E rendkívüli munkásság és ennek rendkívüli eredményei mindenestől az ő egyéniségéhez kötöttek. Ilyesmihez már nem elég a nagy tudás és kiváló érzék, ehhez több kellett: fanatikus szeretete intézetének és a magyar művészeti kultúrának. Nincs is senki ebben az országban, aki ezért többet és jobbat tett volna, mint ő.

Petrovics Elek most hivatalosan megválnak a Szépművészeti Múzeumtól, de nem válhat meg művészeti kultúránktól, amely nem nélkülözheti töretlen és termékeny szellemét.

Őszbehaló erdők megett...

Őszbehaló erdők megett
Rózsát nyitnak a fellegek,
Hajnalrózsát, nejelejcset
Álmodnak az árva berkek.

Csillagúton hattyúk szállnak,
Életem végsőhajának
Árnyéka talán, talán,
Temetősín holdsugarán.

Édes élet, rózsaelet
Szertefoszlott, semmivé lett,
Délbáb volt, mesék szárnya,
Könnyjellegek szívárványa.

Csónakázás aranytavon,
Álomillat, csókfuvalom...
Harmatkezek, szíromkezek,
Eresszetek, eresszetek.

Én értem már itt a szarvas,
Csodaszarvas, mesesarvas,
Ahogy hozott el is viszen
Csillagföldön, csillagvizen.

S tavaszüdön, ha a fecskék
Tiszatájra visszatérnek,
Örüljete s az ősz dalát
Felejtétek, felejtétek!...